

*Ten život náš, jsa vzdálen hluku
světa, nalézá zde jazyk v stromech,
knihy v bystřinách, ve skalách nauku
a dobro ve všem.*

WILLIAM SHAKESPEARE

Toto je výzva k revoluci. Planeta Země je ohrožená. S tím, co všechno po ní chceme, si už nedokáže poradit. Ztrácí svoji rovnováhu a můžeme za to my, lidé.

„Revoluce“ je silné slovo, ale já jej zde používám záměrně. Všechny ty environmentální a společenské problémy, které se dnes hrozivě rýsují na obzoru, nikdy nevyřešíme, pokud se nezačneme chovat jinak. Jestli našim dětem a vnoučatům chceme předat takový svět, ve kterém by mohly šťastně žít, musíme bez zbytečného otálení spustit jakousi „Revoluci udržitelnosti“. To, co chceme, změnit způsob chování ve světě i uvažování o něm, se neobejde bez mnoha dramatických kroků. Jsem však přesvědčen, že učinit všechny tyto potřebné kroky je v našich silách. Stačí jen pochopit, že řešení jsou na dosah.

Planeta Země dnes bije na poplach, a proto se už nemůžeme donekonečna vykrucovat. Nevršíme jednu nepřesvědčivou výmluvu za druhou ve snaze ospravedlnit, proč se nechováme ekologicky šetrněji. Ve skutečnosti to chce jen jediné: uvažovat opět o přírodě jako o něčem, co je středobodem všeho. To je však pouze začátek, musíme jít ještě mnohem dál. „Správné kroky“ se neobejdou bez „správného uvažování“. V této prosté pravdě spočívá hlubší smysl této knihy.

Už více než třicet let se snažím hledat nejlepší možná řešení celé řady hluboce zakořeněných problémů, jimž v současnosti čelíme. Pokoušel jsem se o to například tak, že jsem názorně předváděl zásady skutečně udržitelného zemědělství a ekologicky hospodařil. Snažil jsem se také upozorňovat na principy udržitelného územního plánování, jež mohou zvýšit společenskou a environmentální hodnotu měst a jejich panoramat. Měli bychom se snažit stavět rozmanitě, plánovat města především s ohledem na člověka (chodce), respektovat genia loci a charakter místa a využívat ekologické stavební postupy a technologie. Řadu let jsem se snažil, aby soukromý a veřejný sektor a sektor nevládních organizací (NGO) efektivně spolupracovaly. Nikoliv jen kvůli řešení závažných

PŘEDCHOZÍ DVOUSTRANA: *Pohled na planetu Zemi z paluby Apolla 8 během jeho pobytu na oběžné dráze Měsíce 24. prosince 1968. Pokud je nám známo, Země je jediným místem ve vesmíru, jež poskytuje útočiště nějaké formě života. Tomuto snímku se přičítá zásluha na podnícení moderního ekologického hnutí.*

VLEVO: *„Zatímco se systémy udržující život naší planety začínají hroutit a samotné přežití lidského druhu se ocitá na vážkách, mějme na paměti, že se naše děti a vnoučata nebudou ptát, co naše generace řekala, ale co udělala. Dejme jim tedy odpověď, na kterou můžeme být hrdí.“ Hlavní myšlenka mého projevu ke světovým státníkům na Konferenci OSN o změně klimatu v Kodani 15. prosince 2009.*

že se řítíme velmi nebezpečným směrem, skutečně zásadním úkolem ovšem je vystopovat, jak tato situace vůbec nastala, jinak si to lepší cestou nenamíříme ani v budoucnu.

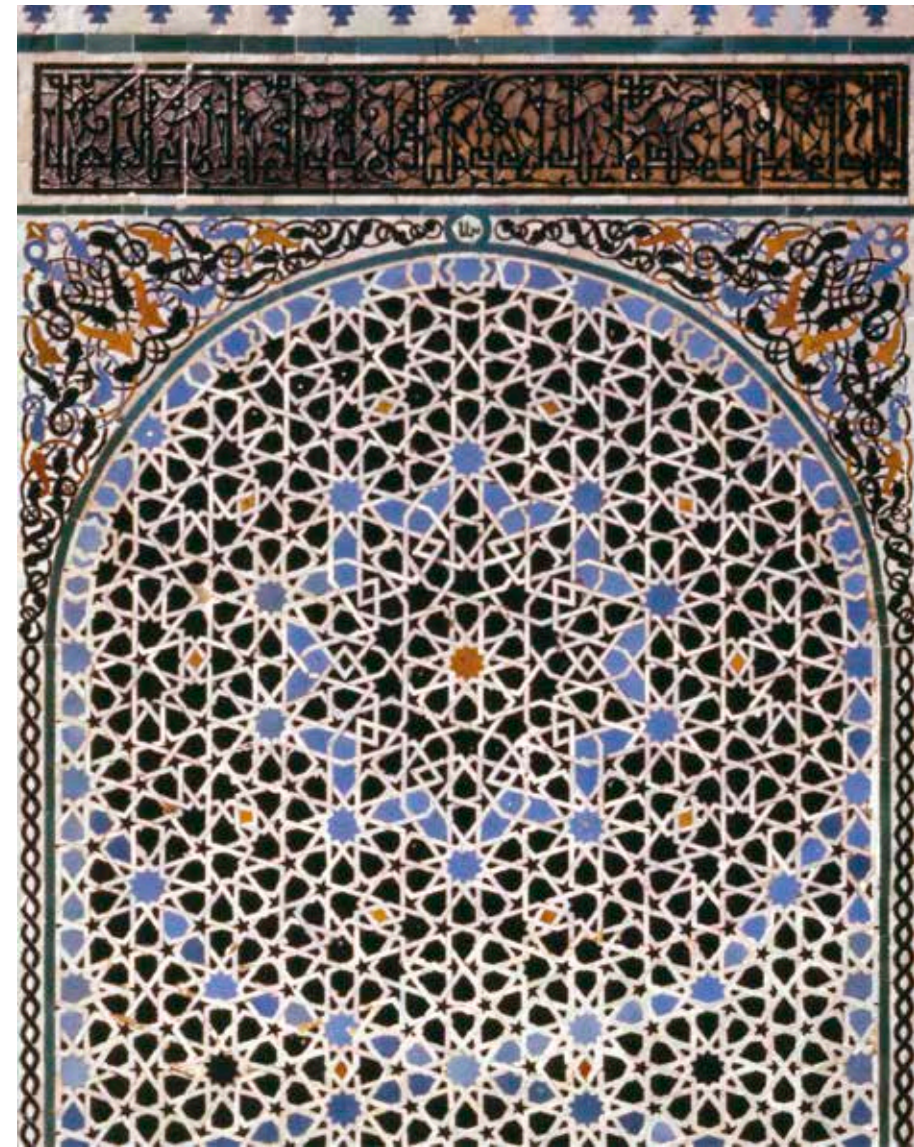
Krize vnímání

Domnívám se, že jedním z největších dnešních problémů je, že převažuje způsob myšlení, který nám nedovolí z té špatné cesty odbočit. Když lidé mluví o ekologické nebo finanční krizi, popisují ve skutečnosti jen následky mnohem hlubšího problému, a to je, abych tak řekl, „krize vnímání“. V zásadě jde tedy nakonec o to, jak vnímáme svět. Pokud budeme stále řešit jen aktuální jednotlivosti, aniž bychom věnovali pozornost tomu základnímu, hlubšímu problému, nic se nezmění a my, ztraceni v divočině, se budeme dál bludně točit v kruhu, aniž bychom tušili proč.

Proto jsem si přál napsat tuto knihu. S pomocí Tonyho Junipera a Iana Skellyho chci ukázat, že jsme si navykli dívat se na svět jedním konkrétním, naprosto neadekvátním způsobem, který nikdy nemůže odhalit zásadní rizika. Úspěch všech řešení, která bych rád na stránkách této knihy navrhl, přitom závisí na schopnosti podívat se na svět jinak. Tato perspektiva není přísně vzato nijak nová, a proto se spolu vydáme na cestu proti proudu času, abychom se na svět podívali očima starověkých národů. Je to však perspektiva, která do značné míry odporuje dnes zažitému „jedinému správnému“ náhledu na svět. Pokud se tomuto jinému náhledu začne váš mozek usilovně vzpírat, potom vás nabádám, abyste si připomněli jeden důležitý fakt: tento nadčasový pohled na věci kolem nás má kořeny v lidské přirozenosti a odpovídá odvěké lidské zkušenosti.

Možná by vás mohlo poněkud znepokojit, že hned na začátku navrhuji, abychom do tohoto putování zahrnuli také krátkou exkurzi do světa „tradiční filozofie“. Ujišťuji vás, že to nebude nudné a že všechno vyložím úplně jednoduše. Mimo jiné i proto, že to jednoduché opravdu je.

Nejspíš stojí za připomenutí, co vlastně ono tajemné slovo filozofie znamená. Jedná se o spojení dvou řeckých slov: jedno překládáme jako „láska“ a to druhé jako „moudrost“. Být filozofem tudíž znamená milovat moudrost a řeč je o lidské moudrosti, moudrosti předávané z generace na generaci ve všech civilizacích na celém světě. Tato odvěká moudrost až donedávna všude tvořila rámec lidského chování. Představovala ten nejlepší způsob, jak přirozeně vnímat svět, prakticky nás učila pracovat vždy spíše v souladu s přírodou než přírodě navzdory a varovala nás, že překročit meze stanovené přírodou je nebezpečné. Stručně řečeno, taková moudrost klade důraz na harmonii a na způsob, jak ji zachovávat.

Islámské obrazce v náboženské škole (madrase) Al-Attarina v marockém městě Fés. S geometrií se setkáváme v celém přírodním světě, projevuje se například ve vztazích mezi oběžnými drahami planet a jejich rozměry. Jak ještě uvidíme, tato nauka tvoří základ celého života.

Prastará moudrost

Když jsem se začal zabývat tím, jak bychom se z této starodávné nauky mohli ponaučit, postupně mi začala docházet zvláštní souvislost řady problémů způsobených naším moderním pohledem na svět s jedním tématem, které mě stále více fascinovalo. Překvapivě to bylo téma architektury a symboliky svatyní, mešit a katedrál po celém světě. Čím více jsem se o tom dozvídal, tím mi bylo jasnější, že mezi způsobem, jímž starodávné civilizace budovaly

Na to období šedesátých let si velmi dobře vzpomínám: dokonce i jako dospívajícího chlapce mne tento nebezpečně krátkozraký přístup hluboce zneklidňoval. Nemohl jsem se ubránit dojmu, že se zaváděním průmyslových metod namísto tradičních postupů o něco velmi cenného přicházíme, ať už se tyto postupy ujímají vlády v kterémkoliv oboru lidské činnosti. V mnoha případech jsme své cenné dědictví neztratili, spíše záměrně zničili. Vzpomínám si také na tou dobou módní škodolibě rozjařené výkřiky „Bůh je mrtev“, které tuto krátkozrakost ztělesňovaly. Bezsporu mi už tehdy poskytly nápovědu, co že se to přihodilo naší společné zkušenosti s přírodním světem.

Toto dobové dogma bylo natolik silné, že když jsem posléze v sedmdesátých letech začal své obavy vyjadřovat veřejně, musel jsem čelit skutečné lavině kritiky, založené téměř bez výjimky na základním nepochopení. Většina kritiků si představovala, že se chci nějakým způsobem vracet proti proudu času, k nějakému mytickému Zlatému věku, kdy bylo vše dokonalou pastorální idylou. Nic však nemohlo být vzdálenější pravdě.

Od samého začátku mne znepokojovalo, že se západní kultura stále rychleji vzdaluje perspektivě a hodnotám dosud pevně zasazeným v jejích kořenech. S postupující industrializací života došlo k odduchovnění, k „sekularizaci“ přírody. Velmi jasně jsem si uvědomoval, že jsme čím dál otupělejší vůči posvátné přítomnosti, kterou všechny tradiční společnosti hluboce vnímají. Na Západě toto vnímání něčeho posvátného představovala úcta k hodnotám, jež obstály ve zkoušce času a jež pomohly dovést nesčetné generace lidí k pochopení důležitosti přírodních procesů a k životu v souladu s pravidelným rytmem přírody. Po čtyřech staletích stále hlubší závislosti na velmi omezené formě vědeckého racionalismu jsme však nechávali svůdné stroje, aby nás očarovane vedly po nové, nebezpečně neznámé cestě. Byli jsme jako děti následující Krysaře z Hamelnu, které tak vesele tančily, že si nevšimly, jak daleko jsou od domova. Naše kultura se v důsledku toho stále méně ohlížela na od nepaměti platný způsob, jímž příroda pracuje, a na meze její shovívavosti. Tato nezodpovědnost ničila křehkou rovnováhu v mnoha oblastech lidského konání. Již tehdy jsem chápal, že bez tradičních „kotev“ by se naše civilizace časem mohla ocitnout ve stále složitějším a zranitelnějším postavení. A přesně to se také bohužel stalo.

Proto jsem od těchto zneklidňujících časů vynaložil značné množství energie, abych pomohl zachránit alespoň zbytky tradičních přístupů. Věděl jsem, že by se nám ještě mohly hodit v horších časech, které se myslím už přiblížily. Nicméně už tehdy jsem si uvědomoval, že záleží především na tom, jestli se nám podaří dokázat, jak jsou hodnotné. Nemělo smysl prít se o teorii nebo se pokoušet lidi přesvědčovat, že mnohé z těchto tradičních způsobů vycházejí z hluboce vžitého, filozofického pohledu na svět. To mohlo přijít na řadu

Podle údajů OSN spalují pouze samotné Spojené státy 222 milionů tun domácího odpadu ročně. Se 148 miliony tun ročně je rychle dohání Čína. Rozkládající se odpadky uvolňují skládkový plyn, z padesáti procent tvořený metanem a až ze čtyřiceti procent oxidem uhličitým. Metan je při zachycování tepla v atmosféře dvacetkrát účinnější, což ze skládek činí jedny z největších producentů metanu na světě.

půdy v důsledku urbanizace scvrkl na pouhé 2,02 hektaru. Očekává se, že v roce 2050 to bude už jen kolem 1,63 hektaru na osobu, přičemž od toho stále menšího políčka půdy budeme vyžadovat víc a víc.

Na velké části světové zemědělské půdy již nyní prakticky nenajdeme dříve zcela přirozené druhy zvířat a rostlin, jelikož moderní, na špičkových technologiích založené zemědělství dnes z hospodaření v podstatě udělalo závody ve zbrojení mezi člověkem a přírodou. Tento způsob zemědělství z krajiny odsouvá všechno kromě vybraných přešlechtěných plodin, jež se pěstují s využitím průmyslových výrobních postupů tak, aby byly odolné vůči silným pesticidům. Tyto zemědělské metody mají závažný dopad na zdraví – a vlastně na samotnou existenci – přirozeného života na polích: divokých zvířat, rostlin, ptáků, hmyzu, mikrobů a bakterií, které v přírodě pomáhají udržovat život. Ani nemusíte provádět velké vědecké výzkumy, abyste viděli, že tomu tak je. Stačí sledovat orání pole na některé z moderních industrializovaných farem a hned uvidíte, jak málo ptáků následuje traktor s pluhem. Velká mračna ptáků, která pluh kdysi běžně doprovázela, se přeci slétávala kvůli jedinému cíli – žízalám. Méně žízal a dalších bezobratlovců v zemině znamená i menší počet ptáků. Půdy na některých místech postupně ztratily svou schopnost přirozené obnovy úrodnosti a dnes v podstatě slouží jako pouhé prostředí pro růst plodin, které se neobejde bez chemikálií. Využívání stále sofistikovanějších chemikálií přitom nejen pokračuje, ale dokonce sílí a v současnosti se přidávají také genetické úpravy.

Dramatickým příkladem jsou severoamerické prerie. Tamní půda se během krátké doby v kontinentálním měřítku skutečně změnila. Asi 75 procent původní smíšené prerie Spojených států zmizelo, většina byla přeorána na obrovská pole kukuřice, sóji a pšenice. Tato „choulostivá“ půda je dnes díky chemikáliím a strojům alespoň dočasně produktivní, mnozí se však domnívají, že rozsah rozorání byl nepřiměřený, protože půda je náchylná k úplnému vyčerpání. K tomu došlo v celých rozlehlých oblastech ve třicátých letech, kdy se ze suché a prašné krajiny takzvaných Prachových pánví stal jeden z nejpůsobivějších symbolů Velké hospodářské krize. Prašnou katastrofu způsobila kombinace sucha a rozorávání půdy, tedy podmínek, jež by se brzy mohly snadno zopakovat, nebo dokonce zhoršit vlivem globálního oteplování.

Vykořisťování půdy, přírodních zdrojů a fauny Severní Ameriky přimělo přírodovědce a spisovatele Alda Leopolda, aby ve své knize *Round River* z roku 1953 poznamenal: „Mimořádným vědeckým objevem dvacátého století není televizor nebo rádio, ale spíše složitost půdního života. Jenom ti, již o něm vědí nejvíce, si dokáží uvědomit, jak málo toho o něm víme. Největší neznalost prokazuje člověk, který o zvířeti nebo rostlině říká: ‚K čemu je to

VLEVO: Sklizeň sójových bobů, Brazílie. Stále intenzivnější zemědělství zvýšilo výnosy. Brazílie a Argentina, po Spojených státech dva největší vývozcí sóji, navýšily v roce 2010 produkci sójových bobů přibližně o třetinu. Průmyslové zemědělské metody mají zásadní dopad na životní prostředí, od zvýšených emisí skleníkových plynů po rozsáhlé odlesňování, od znečištění vody po ztrátu biodiverzity.

Kazetový strop Velké mešity ve španělské Córdobě. Tyto složité vyřezávané a vykládané stropy jsou původně maurské, ale můžeme je obdivovat také v křesťanských kostelích a raných španělských synagogách.

Tyto poznatky se zákrutami a oklikami lidských dějin proplétají jako zlaté vlákno. Nikdy nebylo imunní vůči konfliktům, které svět v uplynulých staletích a tisíciletích zažil, a proto se podél hrůz a zvěrstev, které známe z učebnic dějepisu, často vine poněkud nejistě. V některých dějinných obdobích v jedné kultuře upadá, a jiná kultura ho hned nato zase uvede do života. Můžeme se setkat dokonce i s okamžiky, kdy toto zlaté vlákno pradávného vědění vzkvétá zároveň ve dvou kulturách, které jsou spolu ve válce. To mě přivedlo k zamyšlení, jestli bychom to neměli vyučovat jako samostatný dějepis lidské civilizace, dějepis, v němž se kulturním nebo státním hranicím nebo dobové politické situaci vůbec příkládá jen mizivý význam. Ať se vynoří kdekoliv, sleduje jedinou prioritu, slovy anglického romantického básníka Samuela Coleridge „politiku věčnosti“. Jejím účelem je smysl zachovávat, nikoliv jej ničit.

Tímto způsobem pojaté dějiny civilizací jsou mnohem provázanější, než by se při četbě učebnic mohlo zdát, a proto vůbec nepřekvapí, že za islámské vzory krášlící každou významnou mešitu od Córdoby po Dillí musíme poděkovat starým Řekům, stejně jako musíme vzdát hold islámské kultuře za přesnou geometrii všech k nebesům se vypínajících gotických katedrál od jižní Francie po severoanglický York. Dovolte mi však tuto barvitou okružní cestu zahájit u jedné civilizace, která je dokonce ještě starší než řecká. Všichni jí totiž vdčíme opravdu za mnohé.

Očima starověku

Kulturu a myšlení starověkého Egypta bychom mohli označit za základní. Do této země na březích Nilu sahají nejhlubší kořeny naší současné kultury. Z úzkého pásu úrodné půdy v severní Africe totiž před pěti tisíci lety vzešlo mnohem víc než jenom rákos a pšenice. Je také zdrojem naší mytologie a náboženské symboliky, astronomie, geometrie a matematiky, dokonce i tvaru mnoha našich písmen. To vše představuje vzdálenou ozvěnu pohledu na svět, který patřil lidem, jejichž život se točil výhradně kolem klesající a stoupající hladiny mocného Nilu.

Egypt na satelitních snímcích připomíná trychtýř tornáda. Jako zahnutá dýka se stáčí z písečného Súdánu, než se u Středozemního moře vyboulí do sytě zeleného úrodného mračna nilské delty. Na některých místech je pás úrodné půdy mezi říčním břehem a bílým pískem pouště tak úzký, že by se takřikajíc dal přehodit kamenem. Takto těsná závislost na uzoučkém pruhu úrodné půdy utvářela celou kulturu starověkého Egypta. Pustina a zánik ležící za úrodnou půdou Egyptanům určitě naháněly strach. Nepochybovali, že jejich život závisí výhradně na shovívavosti řeky.

Řeka vždy jednou za rok zaplavila okolní vyprahlou planinu životadárnou masou úrodného černého bahna. Egyptané tomuto černému zlatu říkali *ke-met* a z tohoto základu se později vyvinulo slovo alchymie i naše moderní slovo chemie. Význam se poněkud posunul: *Kemet* představoval magickou látku, bez které by nevyrostlo ani stébélko trávy. Během každoročních povodní jej z delty Nilu uvolňovala stoupající voda. Řeka svou schopností přinášet cyklicky hojnost stejně jako zkázu starověké Egyptany neovládla pouze z praktického hlediska, formovala i jejich představivost a pohled na život. Cyklus řeky pronikl do jejich mytologie, takže egyptská božstva ztělesňovala věčný zápas mezi krutými silami rozkladu a přívětivými silami obrody. Tyto příběhy jsou natolik archetypální, že jejich výrazné stopy nacházíme ještě v současnosti. Vezměte si jenom egyptského boha Usira (Usireva), hrdinu